

เด็กเลือกได้ เท่าที่เคยเห็น

คู่มือครู Doxzilla Learning

ดูสารคดีวันละเรื่อง ถามเด็กวันละข้อ

เด็กอยู่กับหน้าจอทุกวันอยู่แล้ว คู่มือเล่มนี้ชวนครูเปลี่ยนเวลาหน้าจอ ให้เป็นเวลาสร้างองค์
คิด ค่อย เล่า และสรุปในแบบของตัวเอง ขึ้นท้าย ๆ คือการวางจอลงแล้วคุยกัน เด็กจึงออ
ดีหนึ่งเรื่อง แล้ว
เรื่องที่ยากเล่า

สรุปหน้าเดียว

พิมพ์หน้านี้ติดฝาผนังห้องเรียนหรือห้องพักครูได้เลย

ครูทำเท่านี้ เด็กได้ฝึกคิดทุกวัน

ให้เด็กดูสารคดีวันละเรื่อง

เดินตามห้าขั้น ดู คิด ค่อย นำเสนอ สรุป ใช้เวลา
ประมาณ 20 นาที

วันไหนมีเวลาน้อย ถามเด็กข้อเดียว ใช้เวลาไม่เกิน
3 นาที

ไม่มีคะแนน ไม่มีการบ้าน ไม่มีข้อสอบ และคำตอบ
ไม่มีผิด ทุกอย่างจบในห้องเรียน ทุกคำตอบใช้ได้

ห้าขั้นในห้องเรียน ประมาณ 20 นาที

- 1 ดู ให้ทั้งห้องดูสารคดีที่เลือกให้เหมาะกับชั้น
- 2 คิด ครูอ่านคำถามปลายเปิดหนึ่งข้อ ให้เด็กลอง
จินตนาการ
- 3 ค่อย เด็กนั่งกลุ่มละประมาณ 5 คน ผลัดกันเล่า
- 4 นำเสนอ ทุกคนได้ผลัดกันเล่า
- 5 สรุป เด็กแต่ละคนสรุปในแบบของตัวเอง พูด วาด
หรือเขียนก็ได้

วันไหนมีเวลาน้อย สามนาที

- 1 อ่านคำถามหนึ่งข้อออกเสียงครั้งเดียว
- 2 ให้เด็กเงียบคิดสักครู่
- 3 ให้เด็กหันหาเพื่อนข้างตัว ผลัดกันเล่าคนละครั้งนาที
- 4 ครูเดินฟังบางคู่ ฟังเฉย ๆ ไม่ต้องจด
- 5 ใครอยากเล่าให้ทั้งห้องฟัง ยกมือได้ ใครอยากเขียน
หรือวาดแทนก็ได้

คำถามที่ใช้ได้เลย เลือกข้อเดียว

- ไม่รู้จะถามอะไร ถามว่า วันนี้เห็นใครทำอะไรบ้าง
- เรื่องสัตว์ ถามว่า สัตว์ตัวนี้ทำอะไรที่ทำให้ทั้งที่สุด
- เรื่องคนทำงาน ถามว่า คนในเรื่องเจอเรื่องยากตรง
ไหน แล้วผ่านไปได้อย่างไร
- เรื่องวิทยาศาสตร์ ถามว่า มีอะไรในเรื่องนี้ที่ทำให้
สงสัยต่อ
- เรื่องสถานที่หรือการสร้างของ ถามว่า ขั้นตอนไหนที่
ทำให้ทั้งที่สุด

ครูถามแล้วฟังได้เลย

- ครูแค่ถามและฟัง
- ชมสิ่งที่เด็กทำ เช่น “ขอบคุณที่บอกว่าเห็นตรงไหน”
“ครูชอบที่หนูสังเกตเห็นตรงมุมภาพ”
- ปลอ่ยให้เด็กสรุปเอง

เมื่อเด็กกลัวหรือเศร้า

- บอกเด็กก่อนดูว่าตอนไหนอาจน่ากลัว และหยุดเมื่อไร
ก็ได้
- เห็นเด็กไม่สบายใจ กดหยุดเงียบ ๆ นั่งลงระดับสายตา
เด็ก
- พูดข้อความรู้สึกให้ว่า “ดูเหมือนหนูตกใจ” แล้วให้เด็ก
เลือกว่าอยากทำอะไรต่อ

ให้ทุกคนร่วมได้

- ตอบได้หลายแบบ พูด วาด หรือทำท่า
- ใช้ภาษาที่บ้านตอบได้ ภาษาถิ่นคือทุนของเด็ก
- เปิดคำบรรยายใต้ภาพ
- วางทางเลือกไว้กลางห้องให้ทุกคนหยิบเอง

เริ่มพรุ่งนี้ เลือกสารคดีหนึ่งเรื่อง ดูตัวอย่างก่อน แล้วถามว่า “วันนี้เห็นใครทำอะไรบ้าง”

ตอนที่ 1

ทำไมต้องทำ: เด็กเลือกได้เท่าที่เคยเห็น

มีเด็กชนบทคนหนึ่ง ถูกถามว่าโตขึ้นอยากเป็นอะไร เขาตอบว่าอยากเป็นช่างตัดผม

เหตุผลของเขาง่ายมาก ทุกวันตอนเดินกลับบ้าน เขาต้องผ่านร้านตัดผม

เด็กคนนี้ไม่ได้เลือกผิด เขาเลือกจากสิ่งที่เขาเห็น และสิ่งที่เขาเห็นมีไม่กี่อย่าง ถ้าวันหนึ่งเขาได้เห็นชีวิตของคนทำงานร้อยละแบบ แล้วยังเลือกเป็นช่างตัดผมด้วยใจตัวเอง ก็ไม่มีอะไรต้องแก้

เรื่องนี่คือจุดเริ่มของ Amornphat Method (ในคู่มือนี้เรียกสั้น ๆ ว่า วิธีนี้) ปัญหาอยู่ที่ความยาวของรายการงานที่วางตรงหน้าเด็ก ถ้ารายการสั้น เด็กก็เลือกได้แค่ในรายการนั้น

สารคดีทำให้รายการยาวขึ้นได้ เด็กในหมู่บ้านเล็ก ๆ ได้เห็นนักดำน้ำ ช่างทำนาฬิกา คนเลี้ยงช้าง หรือนักวิทยาศาสตร์ในป่า โดยไม่ต้องเดินทางไปไหนเลย และครูเป็นคนเปิดประตูบานนี้ให้เด็กทุกคนในห้อง

ตอนที่ 2

เป้าหมายคืออะไร: โอกาสของเด็กไม่ควรขึ้นกับว่าเกิดที่ไหน

เป้าหมายมีสองข้อ และสองข้อนี้ไปด้วยกัน

ข้อแรก เด็กที่เกิดที่ไหนก็ควรได้เห็นโลกกว้างพอ ๆ กัน ที่เกิดไม่ควรเป็นตัวกำหนดว่าเด็กจะนึกถึงอนาคตแบบไหนได้บ้าง

ข้อสอง เด็กเลือกเองได้ว่าจะทำอะไรและอยู่ที่ไหน เราไม่ผลักให้เด็กออกจากบ้าน และไม่ผลักให้เด็กอยู่ที่บ้าน ถ้าเด็กดูแล้วอยากกลับมาทำงานที่หมู่บ้านด้วยวิธีที่ดีขึ้น ก็ดีเท่ากับอยากไปเรียนที่อื่น

กติกาของวิธีนี้มีข้อเดียว คือ อย่าสอนเป้าหมาย

ความหมายตรง ๆ คือ ครูไม่บอกเด็กว่าควรอยากเป็นอะไร ไม่บอกว่าเรื่องที่ดูสอนอะไร ไม่สรุปแทนเด็ก ครูป้อนตัวอย่างให้เด็กเห็นมากพอ แล้วปล่อยให้เด็กเลือกเอง ข้อนี้ทำให้งานของครูเบาลง เพราะครูไม่ต้องเตรียมบทเรียน ไม่ต้องรู้คำตอบ

วิธีนี้เพิ่มสิ่งที่เด็กได้เห็นและได้คิดทุกวัน

ตอนที่ 3

เด็กได้อะไร: ความสามารถ 6 ด้านที่ได้ฝึกทุกวัน

ทุกครั้งที่เด็กตอบคำถามหลังดูสารคดี เด็กได้ฝึกอย่างน้อยหนึ่งใน 6 อย่างนี้

- 1 **คิดอย่างมีเหตุผล** เด็กบอกได้ว่า “ที่หนูคิดอย่างนี้ เพราะเห็นตรงนี้”
- 2 **คิดวิธีใหม่** เด็กลองคิดทางอื่นที่ไม่เหมือนที่เห็นในเรื่อง
- 3 **เข้าใจความรู้สึก** ทั้งของตัวเองและของคนอื่น แล้วรับมือกับความรู้สึกนั้นได้ คำที่ใช้กันทั่วไปคือ อีคิว
- 4 **เล่าให้คนอื่นเข้าใจ** และทำงานกับคนอื่นได้
- 5 **ดูว่าอะไรน่าเชื่อ** เด็กถามได้ว่าใครเป็นคนเล่า เขาเล่าอะไร และไม่ได้เล่าอะไร
- 6 **เห็นว่าสิ่งต่าง ๆ ในโลกเกี่ยวข้องกัน** เมื่อมีเรื่องหนึ่งเกิดขึ้น ใครได้ประโยชน์ ใครเสียประโยชน์

ทำไมทักษะเหล่านี้สำคัญกับอนาคตของเด็ก

เครื่องมืออย่าง AI ช่วยหาข้อมูลและเขียนงานได้เร็วขึ้นทุกปี แต่การตั้งคำถามที่ดี การดูว่าอะไรน่าเชื่อ การคิดทางใหม่ และการเข้าใจความรู้สึกของคน ยังเป็นงานของคน เราเห็นว่าคิดวิเคราะห์ ความคิดสร้างสรรค์ และอีคิว AI ทำแทนเด็กไม่ได้

คำว่า ทักษะศตวรรษที่ 21 หมายถึงอะไร

หลายประเทศพูดถึงความสามารถกลุ่มนี้ และเรียกรวมกันว่า ทักษะศตวรรษที่ 21 ความหมายง่าย ๆ คือ สิ่งที่คุณนี้ต้องใช้ เมื่องานและข่าวสารเปลี่ยนเร็วจนการท่องจำอย่างเดียวไม่พอ

แต่ละที่นับรายการไม่เหมือนกัน คู่มือนี้จึงอธิบายเป็นคำธรรมดาทั้ง 6 ข้อข้างบน และไม่อ้างว่ารายการของเราตรงกับรายการของใคร

ตอนที่ 4

ห้องเรียนทำอะไร

ตอนนี้คือสิ่งที่ใช้ได้กับทุกชั้น ตอนที่ 5 ถึง 9 จะบอกว่าแต่ละช่วงวัยปรับอย่างไร

วิธีในห้องเรียน หัวข้อ ดู คิด ค่อย นำเสนอ สรุป

หัวข้อนี้ใช้เวลาประมาณ 20 นาที ไม่มีคะแนน ไม่มีการบ้าน ครูไม่ต้องรู้คำตอบ

- 1 ดู ครูเลือกสารคดีที่เหมาะสมกับอายุของเด็ก แล้วเปิดให้ทั้งห้องดูพร้อมกัน
- 2 คิด เรื่องจบแล้ว ครูอ่านคำถามปลายเปิดหนึ่งข้อออกเสียง ให้เด็กลองจินตนาการเป็นโจทย์ชวนคิด ไม่ใช่ข้อสอบ ให้เด็กเงียบคิดสักครู่
- 3 ค่อย แบ่งเด็กเป็นกลุ่มเล็กกลุ่มละประมาณ 5 คน ผลัดกันเล่าว่าคิดอะไร ครูเดินฟังบางกลุ่ม ไม่ต้องจด
- 4 นำเสนอ ทุกคนได้ผลัดกันเล่า เด็กเล่าเป็นคำพูด ภาพวาด หรือทำทางก็ได้ ถ้าวันนี้ไม่ทันครบทุกคน ผลัดกันต่อพรุ่งนี้
- 5 สรุป เด็กแต่ละคนสรุปในแบบของตัวเอง จะพูด วาด หรือเขียนหนึ่งบรรทัดลงสมุดของตัวเองก็ได้ ไม่มีใครตรวจ

แต่ละชั้นเริ่มจากชั้นต่างกัน

- อนุบาล เริ่มจาก ดู และ ค่อย ถ้าเด็กพร้อม ค่อยเพิ่ม คิด ด้วยคำถามข้อเดียว
- ป.1-3 ดู คิด ค่อย สรุป สรุปด้วยปากหรือวาดแทนการเขียนได้ นำเสนอ ลองได้ถ้าเด็กอยากทำ

- ป.4-6 ครบทั้งห้าขั้น การนำเสนอเป็นของเด็ก เลือกได้ว่าจะเล่าให้ใคร จะพูด วาด หรือ เขียน
- ม.1-3 ดู คิด ค่อย สรุป เด็กเลือกวิธีสรุปเอง การนำเสนอ ให้เด็กเลือกว่าจะเล่าให้ใคร หรือไม่เล่าเลยก็ได้
- ม.4-6 ครบทั้งห้าขั้น เด็กกำหนดเองได้เกือบทั้งหมดว่าจะดูเรื่องไหน ข้ามขั้นไหน สรุปแบบไหน และเล่าให้ใคร

ชั้นเรียนเป็นแค่จุดตั้งต้น เด็กชั้นเดียวกันพร้อมไม่เท่ากัน เลือกแบบที่ใกล้เด็กที่สุด แล้วเริ่มจากขั้นที่เด็กสบายใจ

วันไหนมีเวลาน้อย ถามข้อเดียว 3 นาที

วันที่ไม่มีเวลาครบห้าขั้น ใช้เวอร์ชันสั้นที่สุดนี้ได้เลย หลังเด็กดูสารคดีจบ ทำตามนี้

- 1 ครูอ่านคำถามหนึ่งข้อออกเสียงครั้งเดียว ไม่ต้องอธิบายเพิ่ม
- 2 ให้เด็กเงียบคิดสักครู่
- 3 ให้เด็กจับคู่กับเพื่อนข้างตัว พลัดกันเล่าคนละประมาณครึ่งนาที ทุกคู่พูดพร้อมกันได้เลย ห้องที่มีเด็ก 30 คนก็ทำได้ในเวลาเดียวกัน
- 4 ครูเดินฟังบางคู่ ไม่ต้องฟังครบ ไม่ต้องจด ไม่ต้องให้คะแนน
- 5 บางวันเชิญอาสาสมัครหนึ่งหรือสองคนที่ยกมือเอง มาเล่าให้ทั้งห้องฟัง

ไม่ต้องเตรียมล่วงหน้า ไม่มีการบ้านต่อ ครูใช้เวลาไม่เกิน 3 นาที

เด็กที่ไม่อยากพูด เขียนหนึ่งบรรทัดหรือวาดภาพเร็ว ๆ ใส่กล่องของห้องได้ ถ้าคู่ไหนบอกว่าไม่มีอะไรจะเล่า ก็ได้เหมือนกัน พรุ่งนี้ลองใหม่

คำถามของวิธีนี้มีลักษณะสามอย่าง คือ เปิด (ไม่มีคำตอบถูกผิด ถามแล้วฟัง) สั้น (ถามครั้งเดียว ไม่ตามซัก) และไม่ให้คะแนน

ถ้าเวลาในคาบไม่พอให้ดูสารคดีจบ แบ่งดูเป็นสองวันได้ การทำต่อเนื่องสำคัญว่าการดูให้จบในครั้งเดียว

เลือกเรื่อง และดูตัวอย่างก่อนเด็ก

รายชื่อสารคดีของ Doxzilla Learning แยกไว้ให้แล้วว่าเรื่องไหนเหมาะกับช่วงชั้นไหน และบอกไว้ว่าเรื่องไหนมีฉากที่ควรเตรียมใจเด็ก เช่น สัตว์ล่ากัน หรือภัยพิบัติ ครูเลือกเรื่องที่เหมาะกับห้องได้ในไม่ช้า

ครูดูตัวอย่างหรือเลื่อนดูคร่าว ๆ ก่อนสักครั้ง ใช้เวลาไม่เกิน 5 นาที จะรู้ว่าตอนไหนควรบอกเด็กล่วงหน้า และเด็กคนไหนในห้องอาจรู้สึกกับเรื่องนี้เป็นพิเศษ เช่น คนในบ้านเพิ่งเสียชีวิต หรือเพิ่งเจอน้ำท่วม ถ้ามี ครูเลือกเรื่องอื่นให้เด็กคนนั้นก่อน หรือคุยกันเบา ๆ ก่อนดู

อนุบาลถึง ป.3 เลือกเรื่องเบาเป็นหลัก

แผนกิจกรรมใน Doxzilla Learning

สารคดีแต่ละชุดในหน้าตามชั้นของ Doxzilla Learning มีแผนกิจกรรมคู่กัน แยกตามช่วงชั้น ในแผนบอกว่าเรื่องนี้เกี่ยวกับอะไร ก่อนดูพูดอะไรให้เด็กสงสัย หลังดูถามอะไร ทำกิจกรรมอะไรต่อ และมีคำถามหนึ่งข้อที่ส่งกลับไปคุยต่อบ้านได้

ที่บ้าน หมายถึง พ่อแม่ ปู่ย่าตายาย หรือใครก็ตามที่ดูแลเด็ก

ครูไม่จำเป็นต้องใช้แผนทุกวัน คำถามหนึ่งข้อตามสรุปหน้าเดียวก็ใช้วิธีนี้ได้ครบแล้ว แผนกิจกรรมมีไว้ให้ครูที่อยากไปลึกกว่านั้น สัปดาห์ละหนึ่งหรือสองครั้งก็พอ

ชมสิ่งที่เด็กทำ แล้วเด็กจะกล้าถามมากขึ้น

คำชมที่ได้ผลคือคำชมที่บอกว่าเห็นอะไร

- “ครูชอบที่หนูสังเกตเห็นรอยเท้าตรงมุมภาพ”
- “คำถามนี้ทำให้ครูต้องคิดเลย”
- “ขอบคุณที่บอกว่าไม่รู้ ครูก็ไม่รู้เหมือนกัน เรามาหาด้วยกัน”
- ชมความกล้าถามเท่า ๆ กับความพยายาม

เด็กที่ได้ยินคำชมแบบนี้จะกล้าลองและกล้าพลาด ชมแค่เท่าที่จริง เด็กรู้ว่าผู้ใหญ่ชมจริงหรือชมไปอย่างนั้น

ให้เด็กทุกคนร่วมได้: ทางตอบมีหลายทาง

ในห้องหนึ่งมีเด็กที่เขยิบเข้าแต่คิดไว เด็กที่ขยับตัวตลอดแต่สังเกตเก่ง เด็กที่ไวต่อเสียงและแสง เด็กที่ได้ยินหรือมองเห็นไม่ชัด และเด็กที่ภาษาแรกคือภาษาถิ่นหรือภาษาของชนเผ่า ทุกคนคิดดี ๆ ได้ ขอแค่มีทางออกให้ความคิดหลายทาง ครูไม่ต้องรู้ว่าเด็กคนไหนเป็นอะไร ใช้ห้าข้อนี้กับทั้งห้อง

- 1 ทุกคำถามตอบได้สามแบบ คือพูด วาด หรือแสดงท่าทาง เด็กเลือกเอง
- 2 ตอบด้วยภาษาที่บ้านใช้ได้ ภาษาถิ่นและภาษาของชนเผ่าคือทุนของเด็ก เด็กที่คิดได้ลึกในภาษาแม่ จะเล่าเป็นภาษาไทยกลางได้ดีหลัง
- 3 หยุดสารคดีเป็นช่วงสั้น ๆ ทุก 5 ถึง 10 นาที ให้เด็กขยับตัวหรือคุยกับเพื่อน แล้วค่อยดูต่อ
- 4 เปิดคำบรรยายใต้ภาพเสมอ เด็กที่ได้ยินไม่ชัดตามกัน เด็กที่ไทยกลางเป็นภาษาที่สองได้เห็นตัวหนังสือคู่กับเสียง
- 5 วางทางเลือกไว้กลางห้องให้ทุกคนหยิบเอง เด็กที่ต้องการก็หยิบ เพื่อนไม่เห็นว่าเป็นใครพิเศษ

เทคนิคที่ไม่มีค่าใช้จ่าย สำหรับห้องที่มีเด็ก 30 คนขึ้นไปและครูคนเดียว

- จัด “คู่เพื่อน” นั่งติดกัน เด็กที่เข้าใจเร็วชี้ให้เพื่อนดู ครูไม่ต้องไปทีละคน
- จัด “มุมเงียบ” มุมเดียวในห้อง ปูผ้าหรือเสื่อ ใครอยากพักก็ไปนั่งได้
- ให้เวลาคิด เงียบหนึ่งนาทีหลังถามก่อนให้ใครตอบ เด็กที่คิดช้าจะได้ทัน
- ถ้าเด็กยังไม่พร้อม พูดว่า “ผ่านก่อนก็ได้ เดี่ยวกลับมาถาม” แล้วกลับมาถามจริง ๆ
- ให้เด็กที่ทำเสร็จเร็วเป็นผู้ช่วยตั้งคำถามให้กลุ่มอื่น เด็กที่เก่งเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น ตัดต่อวิดีโอหรือภาษาถิ่น เป็น “ผู้ช่วยเฉพาะทาง” ของห้องเป็นรอบ ๆ ครูได้ผู้ช่วยฟรี เด็กได้ภูมิใจ
- ถ้าเด็กคนหนึ่งพูดภาษาถิ่น ให้ห้องหัดพูดตามหนึ่งคำ ห้องที่เคารพภาษาของทุกคนคือห้องที่เด็กกล้าพูด

ถ้าเด็กหยิบทางเลือกเดิมซ้ำทุกครั้ง ไม่ต้องกังวล ถ้าเด็กยังคิดและยังเล่าได้ ก็ถือว่าทำงานแล้ว

เมื่อเด็กกลัวหรือถามเรื่องยาก: เตรียมเด็กและรู้ว่าจะพูดอะไร

สารคดีธรรมชาติและประวัติศาสตร์มีฉากสัตว์ล่่ากัน สัตว์ตาย สงคราม และภัยพิบัติ เด็กบางคนกลัวหรือเศร้า เรื่องนี้ปกติ และเป็นโอกาสที่ดี เพราะเด็กได้ฝึกรับมือกับความรูสึก โดยมีผู้ใหญ่อยู่ข้าง ๆ

ก่อนดู บอกเด็กไม่เกินหนึ่งนาที

- บอกว่าเรื่องจะเป็นอย่างไร เช่น “วันนี้ดูเรื่องสิงโตหาอาหาร ในเรื่องมีตอนที่สิงโตจับกวาง ตอนนั้นอาจดูน่ากลัวหรือน่าสงสาร”
- บอกว่าเป็นเรื่องจริงของธรรมชาติ “สิงโตต้องกินเนื้อเพื่อยู่รอด ลูกสิงโตก็รอกินอยู่”
- บอกว่าเด็กเลือกได้ “ถ้าไม่ยากลดูตอนนั้น กลับตาหรือหันไปทางอื่นได้ บอกครูได้ ครูจะกดยให้”
- ตกลงสัญญากัน เด็กเลือกมือ เด็กโตพูดคำว่า “พัก”

บอกครั้งเดียวให้ชัดก็พอ ครูข้ามฉากที่หนักเกินวัยได้เลย ถือว่าฉายได้ครบแล้ว

ระหว่างดู ครูมองหน้าเด็กบ้าง สัญญาณที่พบบ่อยคือ กลับตา เอามือปิดหน้า หันหนีจอ ขยับมานั่งชิด ถามซ้ำ ๆ ว่า “เขาตายแล้วหรอ” เด็กโตบางคนหัวเราะผดจังหวะ นั้นมักเป็นเพราะรูสึกหนัก

เมื่อเห็นสัญญาณ ทำตามนี้

- 1 กดหยุดเจียบ ๆ ไม่ต้องประกาศต่อหน้าเพื่อน
- 2 ลงไปนั่งระดับสายตาเด็ก พูดเสียงเบาและช้า
- 3 พูดข้อความรูสึกให้ “ตอนนี้ดูเหมือนหนูตกใจ” แล้วรอ
- 4 ถามว่าอยากทำอะไร ดื่มน้ำ กอด นั่งเฉย ๆ ดูต่อ หรือไปทำอย่างอื่น
- 5 ให้เด็กเลือก เลือกอะไรก็ได้

ไม่ต้องดูให้จบ เด็กที่หยุดตอนนั้นเรียนรู้เรื่องสำคัญไปแล้ว คือเรื่องที่ตัวเองบอกได้ว่าไม่ไหว วันต่อไปเลือกเรื่องที่เบากว่า และบอกเด็กก่อนดูว่า “เรื่องนี้เบา ๆ นะ”

หลังดู ฟังก่อนพูด ประโยคที่ได้ผล

- “กลัวก็ได้เนะ ใคร ๆ ก็กลัวเวลาเห็นแบบนี้”
- “ร้องไห้ได้ ครูอยู่ตรงนี้”
- “หนูอยากล่ำไหม ถ้ายังไม่ยากล่ำ ไว้ทีหลังก็ได้”

- “เรื่องในจอเกิดไกลจากเรา ตอนนี้เราปลอดภัย”
- “ครูไม่รู้คำตอบข้อนี้ เรามาหาด้วยกันนะ”

เมื่อเด็กถามเรื่องยาก

1. ถามกลับก่อนว่า “หนูคิดอย่างไร” บางทีเด็กถามเรื่องเล็กกว่าที่ผู้ใหญ่นึก
2. ตอบตามจริง สั้น ๆ ด้วยคำที่เด็กเข้าใจ
3. ถ้าไม่รู้ บอกว่าไม่รู้ นั่นคือคำตอบที่ดี
4. ตอบให้ตรงกับที่ถามแล้วหยุด รอว่าเด็กถามต่อไหม
5. เด็กอาจถามเรื่องเดิมซ้ำหลายวัน นั่นคือเด็กกำลังทำความเข้าใจ ตอบซ้ำได้อย่างใจเย็น
6. จบด้วยประโยคอุ่นใจที่เป็นจริง เช่น “มีผู้ใหญ่ดูแลหนูอยู่”

เด็กบางกลุ่มที่ครูรู้ไว้เจียบ ๆ จะดูแลได้ดีขึ้น

- เด็กที่อยู่กับปู่ย่าตายาย อาจกังวลเมื่อได้ยินเรื่องความตาย ถ้าเด็กถามว่า “ยายจะตายไหม” ตอบตามจริงว่าสักวันหนึ่งทุกคนตาย แล้วบอกชื่อผู้ใหญ่คนอื่นที่ดูแลเด็กต่อได้ เช่น ลุง ป้า ครู เพื่อนบ้าน การรู้ว่ามีใครอีกบ้างช่วยให้เด็กอุ่นใจจริง ๆ
- เด็กที่พ่อแม่ทำงานไกลบ้าน อาจคิดถึงมากเมื่อเห็นเรื่องการพลัดพราก ให้ผู้ใหญ่ที่อยู่ใกล้ปลอบก่อน แล้วค่อยให้โทรหาพ่อแม่ถ้าเด็กอยากคุย
- เด็กที่เพิ่งเสียคนรัก คุยกับเด็กก่อนว่าอยากดูเรื่องอะไร ให้เลือกเรื่องอื่นได้เสมอ

ครูก็มีความรู้สึก ถ้าวันนั้นครูตอบเรื่องนี้ไม่ไหว บอกเด็กได้ตรง ๆ ว่า “วันนี้ครูตอบเรื่องนี้ไม่ไหว ขอให้ครูท่านอื่นคุยกับหนูแทนนะ” เด็กได้เห็นว่าผู้ใหญ่ก็มีความรู้สึก

ดูจบแล้ว ออกไปดูของจริง

หลังดูสารคดี ใช้เวลา 5 ถึง 10 นาทีไปหาสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นในที่ที่เด็กอยู่ ดูเรื่องมด แล้วไปหาดในสนาม ดูเรื่องโรงงานอาหารแล้วนึกถึงแม่ทำกับข้าว ดูเรื่องช่างแล้วไปดูช่างซ่อมจักรยานหน้าโรงเรียน

ของจริงทำให้เรื่องในจอกลายเป็นเรื่องที่เด็กจับต้องได้ และเด็กเห็นว่าความรู้อยู่ใกล้ตัว ไม่ได้อยู่แค่ในจอ

ทำได้ง่าย ๆ

- ใช้พื้นที่ในโรงเรียนหรือหน้าโรงเรียน ไม่ต้องจัดทัศนศึกษา
- ใช้ 10 นาทีสุดท้ายของคาบ หรือเวลาพักหลังคาบ
- ให้เด็กไปเป็นกลุ่มเล็ก 2 ถึง 4 คน ครูมองเห็นได้ตลอด
- ถ้าฝนตกหรือร้อนจัด ใช้ของในห้องแทนได้ เช่น ดินน้ำมัน กล้อง ผักในครัว
- เด็กที่บ้านไม่มีสวน ไม่มีปัญหา สนามโรงเรียนและของในห้องมีให้ทุกคน
- ไม่ต้องส่งงาน ไม่มีคะแนน ไม่มีการบ้าน
- ดูแล้วปล่อยสัตว์ไว้ที่เดิม ดูแต่ไม่ต้องจับ

เจอกับของจริงต่อกัน จอพาเด็กไปเห็นสิ่งที่ที่บ้านไม่มี ของจริงพาเด็กกลับมาเห็นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว

บ้านของเด็กและงานในท้องถิ่น

ชวนเด็กดูว่างานในสารคดีมีอะไรคล้ายหรือต่างกับงานที่เด็กเห็นรอบตัว เด็กจะเห็นสองอย่างพร้อมกัน คืองานในท้องถิ่นของเขามีค่า และยังมีงานอื่นอีกมากให้เลือก

ครูไม่เลือกแทนเด็ก ครูไม่ได้บอกว่า “ต้องออกไปจากที่นี่” และไม่ได้บอกว่า “อยู่ที่นี่ก็ดีแล้ว” ครูแค่ชวนดูและฟัง

สิ่งที่ครูทำได้

- ถามเด็กทุกคนด้วยคำถามเดียวกัน และเปิดให้เล่าเรื่องคนอื่นหรือเรื่องที่คิดขึ้นเองได้
- เชิญคนที่บ้านหรือคนในชุมชนมาเล่างานของตัวเอง 5 นาที ถามเด็กก่อนว่าอยากให้ใครมา
- เด็กที่พ่อแม่ไม่อยู่ เล่างานของใครก็ได้ที่เด็กรู้จัก
- เด็กเล่าด้วยภาษาถิ่นหรือภาษาที่ใช้ที่บ้านได้
- ประโยคที่ครูพูดได้ “งานนี้เลี้ยงบ้านเรามา และยังมีงานอีกเยอะที่หนูอาจอยากลอง”

ให้เด็กเลือกเรื่องเองสัปดาห์ละครั้ง

อย่างน้อยสัปดาห์ละหนึ่งวัน เด็กเป็นคนเลือกสารคดีที่จะดู เด็กที่ได้เลือกมักตั้งใจดูมากขึ้น

- ถ้าเป็นห้อง ให้สลับกัน วันนี้อีกกลุ่มหนึ่งเลือก พรุ่งนี้อีกกลุ่ม หรือโหวตทั้งห้องสัปดาห์ละครั้ง

- ให้เด็กเจียบได้เลือกด้วย ไม่ใช่เฉพาะเด็กเสียงดัง
- ถ้าเด็กตัดสินใจไม่ได้ ให้เหลือสองตัวเลือก
- ถามว่า “เรื่องนี้จะมีอะไรที่น่าสนใจ” แทนการถามว่า “ทำไมเลือกเรื่องนี้”
- ให้เด็กเลือกเรื่องที่ชอบได้โดยไม่ต้องดูดี เลือกเรื่องง่ายก็ได้ เลือกเรื่องเดิมก็ได้

สมุดของเด็ก: เก็บคำถามไว้ทั้งปี

เด็กแต่ละคนมีสมุดเปล่าหนึ่งเล่ม ใช้วาดภาพ จดคำถาม และเล่าเรื่องของตัวเอง สมุดเป็นของเด็ก ไม่มีใครตรวจ ไม่มีคะแนน เริ่มด้วยสมุดกระดาษ

ส่วนที่ครูทำคือ ขึ้นชมคำถามที่ดีมากกว่าคำตอบที่ถูก เมื่อเด็กถามอะไรสักอย่าง พูดว่า “ขอบคุณที่ถาม” และไม่รีบตอบ

คำถามที่ดี คือคำถามที่มาจากสิ่งที่เด็กเห็น ตอบด้วยคำเดียวไม่ได้ และทำให้คนอื่นอยากรกลับไปดูอีกครั้ง

ตลอดปีทำอย่างนี้

- ต้นปี เด็กได้สมุดเปล่า
- ทุกสัปดาห์ เด็กใส่หนึ่งอย่าง จะวาด จะถาม หรือจะเล่าก็ได้ ข้ามสัปดาห์ก็ได้
- ทุกเดือน เด็กเปิดย้อนดู แล้วเล่าให้ใครฟังก็ได้ว่ามีอะไรเปลี่ยนไป
- ปลายปี เด็กเลือกสามอย่างที่อยากเก็บไว้ที่สุด ครูถามเพียงว่า “ทำไมถึงเลือกอันนี้” ถ้าเด็กอยากตอบ

ไอเดียสนุก ๆ สำหรับห้อง

- ทำ “ผนังคำถาม” เด็กเขียนคำถามใส่กระดาษแล้วติดโดยไม่ต้องใส่ชื่อ คำถามเป็นของทั้งห้อง ใครผ่านมาก็อ่านได้
- เก็บสมุดไว้ที่เด็ก เด็กเปิดให้ใครดูเมื่ออยากให้อ่าน
- ให้เด็กที่ย้ายบ้านบ่อยหรืออยู่กับญาติหลายบ้าน พกสมุดเล่มเล็กไปด้วย
- ปล่อยสะกดผิดและวาดไม่เหมือนไว้อย่างนั้น สมุดเป็นที่ของความคิด สะกดผิดได้ วาดไม่เหมือนก็ได้

เด็กโตนำเด็กเล็ก

เด็กโตชวนเด็กเล็กคุยหลังดูสารคดี เช่น เด็ก ป.6 กับเด็ก ป.1 หรือพี่กับน้องที่บ้าน เด็กโตมีหน้าที่เดียวคือถามคำถามข้อเดียว แล้วฟัง ใช้กติกาเดียวกับผู้ใหญ่ คือไม่บอกว่าถูกหรือผิด ไม่สรุปแทน ถามข้อเดียวแล้วฟัง

เด็กโตได้ฝึกฟัง ฝึกถาม และฝึกอดทน เด็กเล็กได้ฟังจากคนที่ใกล้วัยกว่าผู้ใหญ่ ทั้งสองฝ่ายได้ประโยชน์

วิธีเริ่ม

- ชวนเด็กโตที่อยากทำ ใครไม่อยากทำก็ไม่ต้อง
- ฝึกเด็กโต 10 นาทีก่อน ด้วยกติกา 3 ข้อ คือ ไม่บอกถูกผิด ไม่สรุปแทน ถามข้อเดียวแล้วฟัง
- ให้เด็กเล็กเลือกเองว่าจะคุยกับใคร ถ้ามีหลายคน
- ทำในห้องเรียนหรือสนามที่ครูมองเห็น
- ให้เด็กโตที่เองก็ยังเรียนรู้ซ้ำ เป็นผู้ฟังก่อน แล้วค่อยเป็นผู้ถามเมื่อพร้อม

ชวนคนที่บ้านมาร่วม ด้วยเวลาสามนาที

ครูแนะนำให้ทำที่บ้านได้ โดยเขียนในใบแจ้งให้ชัดว่า “ไม่ต้องรู้คำตอบ เด็กอนุบาลควรมีคนนั่งดูด้วย เด็กโตกว่านั้นจะนั่งดูด้วยหรือไม่ก็ได้” คู่มือสำหรับที่บ้านมีเตรียมไว้แยกเล่มสำหรับผู้ใหญ่ที่เหนื่อยและมีเวลาน้อย มีสองวิธีสั้น ๆ

วิธีที่หนึ่ง สามนาที ทำที่บ้านทุกวัน

1. หนึ่งนาที ให้เด็กบอกว่าวันนี้ดูเรื่องอะไร ผู้ใหญ่ไม่ต้องดู
2. หนึ่งนาที ถามข้อเดียว เช่น “เห็นอะไรที่แปลกใจที่สุด”
3. หนึ่งนาที ฟังโดยไม่ตัดสิน ไม่สรุปแทน

วิธีที่สอง วิดีโอคอลหรือฝากเสียง สำหรับผู้ใหญ่ที่ทำงานไกลบ้าน

1. เด็กเล่าหนึ่งอย่างที่เห็นวันนี้
2. ผู้ใหญ่ถามหนึ่งข้อ
3. ผู้ใหญ่บอกสั้น ๆ ว่าวันนี้ตัวเองเห็นหรือทำอะไร

ใช้เวลาไม่เกิน 5 นาที ถ้าเวลาโทรไม่ตรงกัน ให้เด็กฝากข้อความเสียงทางแอปแชต แล้ว
ผู้ใหญ่ฟังและตอบเสียงกลับ ถ้าสัญญาณไม่ดีหรือกลัวค่าอินเทอร์เน็ต ใช้ข้อความเสียง
หรือโทรเสียงแทนวิดีโอ

ถ้าเด็กอยู่กับปู่ย่าตายายที่อ่านไม่คล่อง ใช้ภาพหรือเสียงแทนตัวอักษร ท่านไม่ต้องอ่านอะไร
เลย

ครูไม่ต้องถามเด็กว่าคุยกับที่บ้านหรือยัง ใบแจ้งที่เขียนอย่างอบอุ่นก็พอ ผู้ใหญ่ที่ทำงาน
ไกลบ้านมักรู้สึกผิดอยู่แล้ว ใบแจ้งควรบอกว่า “ทำได้ก็ดี ข้ามได้ไม่เป็นไร”

ตอนที่ 5

อนุบาล (3-5 ปี)

ชี้ เล่า วาด และอยู่ใกล้กัน

เด็กทำอะไร

- ได้คำใหม่และภาพใหม่ของสัตว์ งาน และสถานที่
- ได้ฝึกชี้ เล่า และเดาเหตุผลง่าย ๆ
- ได้อยู่ใกล้ผู้ใหญ่ และมีเรื่องคุยด้วยกัน

ความยาวสารคดีต่อวันประมาณ 15 นาที นับรวมเวลาหน้าจอตลอดวันของเด็ก ไม่ใช่เวลาเพิ่มขึ้นที่เริ่ม ดู และ คุย ถ้าเด็กพร้อม เพิ่ม คิด ด้วยคำถามข้อเดียว เช่น “ตัวนี้จะไปไหนนะ”

เด็กวัยนี้เป็นอย่างไร

- สนใจอะไรได้ช่วงสั้น ๆ ชอบดูเรื่องเดิมซ้ำ
- ยังแยกของจริงกับของแต่งไม่ชัดเจนพอ เห็นสัตว์ในจอก็อาจคิดว่าอยู่ในห้องนี้
- ถามว่า “ทำไม” บ่อย ชอบชี้ ชอบเลียนท่า
- รู้สึกแรงและเปลี่ยนเร็ว เห็นสัตว์ตัวเล็กเจ็บก็ร้องไห้ได้

ทำอะไร

ก่อนดู เลือกเรื่องเบา บอกเด็กหนึ่งประโยคว่าจะดูอะไร เช่น “วันนี้ดูเรื่องมดนะ” ให้เด็กนั่งใกล้กัน และใกล้ครู

ระหว่างดู ครูอยู่ด้วยตลอด ไม่ต้องถามระหว่างดู ถ้าเด็กพูดเอง ให้ฟัง ดูเป็นช่วงสั้น ๆ 3 ถึง 5 นาที คั่นด้วยท่าขยับตัว เช่น “ยืนขึ้น เดินแบบช้างสามก้าว” เด็กที่นิ่งนิ่งไม่ได้ ยืนดูหรือนั่งพื้นหลังห้องได้ ถ้ายังดูอยู่ ถือว่าเรียนอยู่

หลังดู ถามข้อเดียว เช่น “เห็นใครทำอะไรบ้าง ชี้ให้ดูหน่อย” หรือ “ตัวไหนที่หนูชอบที่สุด” หรือให้วาด ครูดคำที่เด็กพูดให้ตามที่เด็กพูด ไม่ต้องแก้คำ ไม่ต้องให้เด็กเขียนเอง ถ้าเด็กตอบแปลกหรือมั่ว เป็นเรื่องปกติของวัยนี้ ตอบอะไรก็ได้ ครูไม่ต้องรู้คำตอบ

เมื่อเด็กกลัวหรือเศร้า

เด็กวัยนี้คิดตามคำตรง ๆ ใช้ประโยคสั้นมากและคำตรง เช่น “ตาย” การวาดหรือเล่นช่วยให้เด็กจัดการความรู้สึกได้ดีกว่าคุยยาว และการกอดช่วยได้มาก

- เด็กถามว่า “ทำไมสิงโตกินกวาง” ตอบว่า “สิงโตหิวจะ สิงโตต้องกินเนื้อถึงจะมีแรงอยู่ได้ กวางตัวนั้นตายแล้ว ไม่เจ็บแล้ว”
- เด็กถามว่า “หนูจะตายไหม” ตอบสั้น ๆ ว่า “ทุกคนมีวันที่ตาย แต่คนส่วนใหญ่ตายตอนแก่มา ๆ ตอนนี้นู๋สบายดี ปลอดภัย ครูอยู่ตรงนี้” ถ้าเด็กในห้องป่วยหนักหรือเพิ่งเสียคนในครอบครัว ครูควรรู้ก่อนจากผู้ปกครอง และอย่าใช้ประโยคนี้ ให้ตอบเท่าที่ผู้ปกครองตกลงกันได้ ถ้าเด็กถามซ้ำหรือกลัวมาก ให้บอกคนที่บ้านให้รู้
- เด็กเห็นน้ำท่วมหรือไฟไหม้แล้วกลัว ตอบว่า “เรื่องนี้เกิดไกลจากเรา ที่นี่เราปลอดภัย มีผู้ใหญ่ดูแลหนูอยู่ ผู้ใหญ่หลายคนกำลังไปช่วยเขา”
- เด็กถามว่าสัตว์ตายแล้วไปไหน ถ้าครอบครัวมีความเชื่อ พูดตามที่ครอบครัวเชื่อได้เลย

ให้ทุกคนร่วมได้

- เด็กที่ยังไม่พูดหรือพูดน้อย ชี้รูป หยิบแผ่นภาพภาพ หรือทำท่าเลียนสัตว์ในเรื่อง
- ทำแผ่นภาพเองจากกระดาษเก่า ฉีกเป็นใบเล็ก วาดสามรูป คือดีใจ เศร้า สงสัย เด็กยกป้ายตอบแทนการพูด
- เด็กที่พูดภาษาถิ่นหรือภาษาของชนเผ่า ถามว่า “ที่บ้านหนูเรียกตัวนี้ว่าอะไร” แล้วให้เด็กบอกชื่อเป็นภาษาบ้าน ครูและเพื่อนหัดพูดตาม
- เด็กที่ได้ยินหรือมองเห็นไม่ชัด นั่งใกล้จอและใกล้ครู เปิดคำบรรยาย ครูพูดช้าและหันหน้าให้เห็นปาก ถ้ามองเห็นไม่ชัด ครูบอกด้วยคำพูดว่าในจอมีอะไร เช่น “ตอนนี้มีนกสีฟ้าเกาะกิ่งไม้”

- เด็กที่ชอบรู้ลำดับล่วงหน้า (เช่น เด็กออกัสติก) ติดภาพวาดง่าย ๆ สามช่องบนกระดาน คือ ดู ค่อย วาด และมีมุมเงียบให้ไปนั่งได้ ถ้าเด็กชอบพูดเรื่องเดิม ตอบรับสั้น ๆ แล้วชวนวาดเรื่องนั้น
- ถามเด็กทีละกลุ่มทีละ ไม่ต้องถามทีละคนต่อหน้าทั้งห้อง
- เด็กวาดอะไรมา ถามว่า “เล่าให้ครูฟังหน่อย”

ดูของจริง บ้าน และงานใกล้ตัว

- **ออกไปดูของจริง** หลังดูชวนหาหนึ่งอย่างที่เหมาะในจอ เช่น “มดตัวนี้ทำอะไร” ให้ชี้และพูด
- **บ้านและงาน** ชวนเด็กวาดหรือเล่าว่า “ที่บ้านหนู ใครทำงานอะไร” ครูจดให้
- **เลือกเรื่องเอง** ครูเตรียมตัวเลือก 2 ถึง 3 เรื่องที่เบา ให้เด็กชี้เลือก
- **สมุดของเด็ก** ครูจดคำถามของเด็กตามที่เด็กพูด เด็กวาดข้างคำถามได้
- **เด็กโตนำเด็กเล็ก** เด็กอนุบาลเป็นฝ่ายได้ตอบ ถ้าพี่ ป.4-6 มาถามหนึ่งข้อ

ถ้าเด็กตอบแปลกหรือมั่ว เป็นเรื่องปกติของวัยนี้ ตอบอะไรก็ได้ ครูไม่ต้องรู้คำตอบ

ตอนที่ 6

ป.1-3 (6-8 ปี)

ทำไมเขาทำแบบนั้น หนูเดาว่าอะไร

เด็กได้อะไร

- ได้ฝึกบอกว่าเห็นอะไร และคิดว่าเพราะอะไร
- ได้เห็นงานและชีวิตของคนที่ไม่เหมือนที่บ้าน
- ได้ฝึกฟังเพื่อนและรอคิว

ความยาวสารคดีต่อวันประมาณ 25 นาที นับรวมเวลาหน้าจอตลอดวัน

ขั้นที่ใช้ ดู คิด ค่อย สรุป สรุปด้วยปากหรือวาดแทนการเขียนได้ นำเสนอ ลองได้ถ้าเด็กอยากทำ

เด็กวัยนี้เป็นอย่างไร

- แยกของจริงกับของแต่งได้ดีขึ้น เริ่มสนใจว่าสิ่งนี้ทำงานอย่างไร
- ชอบสะสม ชอบรู้อะไรยุทธธรรมหรือไม่ยุทธธรรม
- ยังเขียนช้า อ่านคล่องไม่เท่ากันในห้องเดียวกัน
- ชอบทำให้ผู้ใหญ่พอใจ จึงเดาคำตอบที่ผู้ใหญ่อยากได้

ทำอะไร

ก่อนดู ให้เด็กเดาว่าวันนี้จะเห็นอะไร เดาผิดก็สนุก บอกว่าหลังดูมีคำถามข้อเดียว และถ้ายังตอบไม่ได้ ก็ข้ามได้เลย เลือกเรื่องเบา

ระหว่างดู ครูดูด้วยได้ ไม่ต้องพูดแทรก ถ้ามีฉากที่เด็กตกใจ หยุดแล้วถามว่า “อยากดูต่อไหม” เด็กที่นั่งนานไม่ไหว ลุกไปแจกกระดาษหรือเก็บดินสอได้ เป็นหน้าที่เล็ก ๆ ที่ได้ขยับตัว

หลังดู ถามข้อเดียว เช่น “เห็นอะไรที่แปลกใจที่สุด” หรือ “ทำไมเขาถึงทำแบบนั้น หนูเดาว่าอะไร” หรือ “ถ้าฝนไม่ตกเลย เขาจะทำอะไร” รับคำตอบแล้วชมสิ่งที่เด็กทำ เช่น “ขอบคุณที่บอกว่าเห็นตรงไหน” เด็กตอบด้วยการวาด ชี้ หรือเล่าให้เพื่อนฟังได้แทนการเขียน เด็กที่เขียนช้ายังคิดเก่งได้

เมื่อเด็กกลัวหรือเศร้า

เด็กวัยนี้เริ่มเข้าใจว่าความตายเกิดกับสิ่งมีชีวิตทุกตัว แต่ยังกังวลว่าจะเกิดกับคนที่รัก ชอบถามละเอียด ตอบตามจริงและสั้น ๆ ได้ผลที่สุด

- ถามว่า “ทำไมต้องมีสัตว์ล่ากัน” ตอบว่า “สัตว์บางชนิดกินแต่เนื้อ ร่างกายเขาเป็นแบบนั้น ถ้ากินหญ้าเขาจะอยู่ไม่ได้ ถ้าหนูส่งสารกว้างก็ไม่ผิดนะ ครูก็ส่งสารเหมือนกัน”
- ถามว่า “ยายจะตายไหม” ตอบว่า “สักวันหนึ่งยายก็จะตาย เพราะทุกคนตาย แต่ตอนนี้ยายสบายดี ยายดูแลหนูอยู่ ถ้าวันหนึ่งยายไม่อยู่ ก็จะมีคนดูแลหนูต่อ เรามาคุยกันว่าใครบ้างที่ดูแลหนูได้”
- ถามเรื่องภัยพิบัติ ตอบว่า “เป็นเรื่องจริง เกิดได้แต่ไม่บ่อย คนเตรียมตัวไว้ได้ เช่น ที่โรงเรียนเรามีการซ้อมหนีไฟ ผู้ใหญ่ดูแลความปลอดภัยของหนูอยู่”
- ถามว่า “ทำไมคนทำร้ายกัน” ตอบว่า “บางคนโกรธมาก หรือไม่รู้วิธีแก้ปัญหา เลยทำร้ายคนอื่น คนที่ถูกทำร้ายไม่ได้ทำอะไรผิด และมีคนมากมายพยายามช่วยและหยุดเรื่องแบบนี้”

กิจกรรมที่ช่วยได้ ให้เด็กวาดภาพความรู้สึก หรือเล่าต่อว่า “ถ้าหนูเป็นผู้ช่วยในเรื่องนี้ หนูจะทำอะไร”

ให้ทุกคนร่วมได้

- เด็กที่อ่านหรือเขียนช้า ตอบด้วยภาพวาดหนึ่งรูปพร้อมพูดอธิบายหนึ่งประโยค หรือเขียนแค่หนึ่งคำแทนหนึ่งประโยค เช่น “กลัว” หรือ “สงสัย” ครูหรือเพื่อนเขียนให้ก็ได้ ถ้าเด็กอนุญาต
- เด็กที่จดจ่อได้ทีละช่วงสั้น แบ่งงานเป็นก้อนเล็ก “ขั้นแรก วาดตัวที่ชอบ เสร็จแล้วมาบอกครู” ใช้นาฬิกาทรายหรือนาฬิกาบอกว่า “ทำ 5 นาที แล้วพักหนึ่งนาที”

- เด็กที่ชอบความแน่นอน (เช่น เด็กออทิสติก) ติดตารางกิจกรรมของวันบนกระดาน บอกล่วงหน้าถ้าจะเปลี่ยน ให้เลือกตอบแบบที่สบายใจ เช่น เขียนส่งครู ในงานกลุ่มให้ บทบาทชัด เช่น “คนจดคำตอบ” หรือ “คนวาดรูป”
- เด็กที่ได้ยินหรือมองเห็นไม่ชัด เปิดคำบรรยายและนั่งใกล้จอ หลังดูจบ ครูทวนสิ่งที่เห็น สั้น ๆ ก่อนถามคำถาม ถ้ามองเห็นไม่ชัด ใช้ปากกาเส้นหนาและสีเข้มบนกระดานขาว
- เด็กที่ภาษาแรกเป็นภาษาถิ่นหรือภาษาของชนเผ่า เล่าให้เพื่อนที่พูดภาษาเดียวกันฟัง ก่อน แล้วค่อยเล่าเป็นไทยกลางให้ครู ให้เด็กเขียนคำสำคัญสองภาษา คือคำถิ่นคู่กับคำ ไทยกลาง ติดเป็นแผ่นคำของห้อง ทั้งห้องได้เรียนคำใหม่ด้วย
- ใช้ “คิดคนเดียวหนึ่งนาที บอกเพื่อนข้างตัวหนึ่งนาที แล้วค่อยตอบทั้งห้อง”
- วางทางเลือกไว้กลางโต๊ะให้ทุกคนหยิบ ทุกคนใช้ใบงานแบบเดียวกัน

ดูของจริง บ้าน และงานใกล้ตัว

- **ออกไปดูของจริง** ชวนหาสามอย่างที่เห็นเหมือนหรือต่างจากในจอ แล้ววาดอย่างที่ชอบ ที่สุด
- **บ้านและงาน** ให้เด็กถามคนใกล้ตัวหนึ่งคนว่า “ทำงานอะไร ทำอย่างไร” แล้วเล่าให้เพื่อน หรือผู้ใหญ่ฟัง
- **เลือกเรื่องเอง** ครูเตรียมตัวเลือก 4 ถึง 6 เรื่องที่ครูผ่านตาแล้ว ให้เด็กเลือก
- **สมุดของเด็ก** เด็กเขียนหรือวาดเอง ถ้าเขียนช้า บอกให้ครูหรือผู้ใหญ่จดให้ได้
- **เด็กโตนำเด็กเล็ก** เด็ก ป.1-3 เป็นฝ่ายได้ตอบเมื่อพี่ ป.4-6 มาถาม และเด็ก ป.3 ที่อยาก ลองเป็นฝ่ายถามน้องอนุบาล ฝึกก่อนได้

ตอนที่ 7

ป.4-6 (9-11 ปี)

ใครเล่าเรื่องนี้ และเขาอยู่ตรงนั้นจริงไหม

เด็กได้อะไร

- ได้ฝึกหาเหตุผลและเทียบสองสิ่ง
- ได้ฝึกถามว่า “ใครเล่าเรื่องนี้” เป็นครั้งแรก
- ได้ฝึกทำงานกลุ่มและแบ่งหน้าที่

ความยาวสารคดีต่อวันประมาณ 30 นาที นับรวมเวลาหน้าจอตลอดวัน

ขั้นที่ใช้ ครบทั้งห้าขั้น การนำเสนอเป็นของเด็ก เลือกได้ว่าจะเล่าให้ใคร จะพูด วาด หรือ เขียน

เด็กวัยนี้เป็นอย่างไร

- เริ่มคิดเรื่องเหตุและผลได้เป็นลำดับ ชอบเทียบสองสิ่ง
- สนใจเพื่อนมากขึ้น กลัวขายหน้า
- เริ่มรู้ว่าคนอื่นคิดไม่เหมือนเรา
- ชอบเรื่องที่ตัวเองเก่งเป็นพิเศษ เช่น สัตว์ชนิดเดียว หรือเครื่องจักร

ทำอะไร

ก่อนดู ให้เด็กเลือกว่าวันนี้อยากตอบคำถามแบบไหน เช่น หาเหตุผล คิดวิธีใหม่ หรือคิดถึงความรู้สึกของคนในเรื่อง ถ้าเด็กเป็นคนเลือกเรื่อง ให้บอกเหตุผลสั้น ๆ ถ้าอยากบอก

ระหว่างดู ดูได้โดยไม่ต้องพูด ถ้าอยากจดคำที่สงสัย จดลงสมุดของเด็กได้ ถ้าเด็กจดจ่อได้ทีละช่วงสั้น ดูเป็นตอนสั้น ๆ แล้วหยุดคุยกลุ่มเล็ก

หลังดู ทามข้อเดียว เช่น “อะไรทำให้เกิดเหตุการณ์นั้น” หรือ “เรื่องนี้เล่าโดยใคร เขาอยู่ตรงนั้นจริงไหม” หรือ “ถ้าห้องเราต้องทำงานแบบนี้ เราจะแบ่งงานกันอย่างไร” ให้คุยเป็นคู่ก่อน แล้วค่อยเล่าให้ทั้งห้องฟังถ้าอยาก เพราะวัยนี้ไม่ชอบพูดผิดต่อหน้าเพื่อน ถ้าเด็กไม่อยากตอบ ข้ามได้

เมื่อเด็กกลัวหรือเศร้า

เด็กวัยนี้เข้าใจว่าความตายเกิดกับทุกคนและกลับไม่ได้ สนใจเรื่องความยุติธรรม และมักไม่ยอมบอกว่ากลัว อาจเจียบหรือหัวเราะกลบเกลื่อน ทามแบบสบาย ๆ เช่น “เรื่องนี้ทำให้หนูคิดอะไรบ้าง” จะเปิดทางให้เด็กเล่า

- ทามว่า “ทำไมสัตว์ที่อ่อนแอต้องถูกกิน ไม่ยุติธรรมเลย” ตอบว่า “คำถามนี้ดีมาก ธรรมชาติไม่ได้ตัดสินแบบยุติธรรมหรือไม่ยุติธรรม ทุกชีวิตอยู่ในวงจรเดียวกัน ผู้ล่าช่วยให้เหยื่อทั้งฝูงแข็งแรง หนูรู้สึกอย่างไรกับเรื่องนี้”
- ทามเรื่องสงคราม ตอบว่า “สงครามเกิดจากความขัดแย้งหลายอย่าง เช่น ผลประโยชน์ ความกลัว ความเชื่อ คนจำนวนมากบาดเจ็บและเสียชีวิต และมีคนอีกมากที่พยายามช่วยเหลือและหาทางหยุด หนูอยากรู้เรื่องไหนเป็นพิเศษ”
- ทามเรื่องภัยพิบัติหรือโลกร้อน ตอบว่า “บางอย่างเกิดตามธรรมชาติ บางอย่างหนักขึ้น เพราะฝีมือมนุษย์ ก็มีคนทำงานแก้ไขอยู่ เด็กอย่างหนูก็ช่วยได้ในระดับที่ทำได้ เช่น ประหยัดน้ำประหยัดไฟ ไม่ต้องแบกทั้งโลกไว้คนเดียว”
- ทามว่า “ความตายเจ็บไหม” ถ้าครูไม่แน่ใจ บอกตรง ๆ ว่าไม่แน่ใจได้

ให้ทุกคนร่วมได้

- เด็กที่อ่านหรือเขียนช้า ตอบด้วยแผนภาพง่าย ๆ เช่น วาดลูกศรเชื่อมเหตุกับผล เขียนคำสั้น ๆ 3 ถึง 5 คำ หรืออัดเสียงตอบด้วยโทรศัพท์ หรือเติมประโยคที่ให้ได้ “ฉันคิดว่า... เพราะ...”
- เด็กที่จดจ่อได้ทีละช่วงสั้น ทำงานเป็นขั้นสั้น ๆ มีรายการติดถูกสามข้อ ทำเสร็จข้อไหนขีดขือนั้น และมีบทบาทที่ได้เคลื่อนไหว เช่น คนถือกระดาษคำตอบ คนจับเวลา

- เด็กที่ชอบบทกวีชัดเจน (เช่น เด็กออกัสติก) บอกกวีของกิจกรรมเป็นข้อ ๆ ล่วงหน้า ทำงานกลุ่มยาก ทำเป็นคู่หรือทำคนเดียวแล้วค่อยนำมารวมกับเพื่อน ตามคำถามที่มีกรอบชัดเจน เช่น “สิ่งที่เห็นในฉากนี้มีที่อย่าง” แล้วค่อยขยับไปถามความรู้สึก
- เด็กที่ได้ยินไม่ชัด นั่งหน้า เปิดคำบรรยาย และให้เพื่อนคู่ช่วยจดสิ่งที่ครูพูดนอกเหนือจากสารคดี เด็กที่มองเห็นไม่ชัด ให้ครูหรือเพื่อนบรรยายสั้น ๆ ว่าตอนนี้ภาพเป็นอย่างไร และตอบด้วยปากเปล่าแทนการเขียน
- เด็กที่ภาษาแรกเป็นภาษาถิ่นหรือภาษาของชนเผ่า คุยกกลุ่มด้วยภาษาถิ่นก่อน แล้วส่งตัวแทนเล่าเป็นไทยกลาง ทุกคนในกลุ่มผลัดกันเป็นตัวแทนได้ และชวนถามผู้ใหญ่ที่บ้านว่า เรื่องในสารคดีมีคำเรียกหรือเรื่องเล่าในท้องถิ่นเราไหม
- แบ่งกลุ่ม 4 ถึง 5 คน ให้ทุกกลุ่มมีเด็กที่ถนัดต่างกัน มีคนอ่านคล่อง คนวาดเก่ง คนพูดเก่ง ทุกคนบทบาทมีค่า และหมุนบทบาทกันทุกสัปดาห์ เช่น ผู้ถาม ผู้จด ผู้สรุป
- ให้เด็กเลือกเองว่าจะตอบแบบไหน วางตัวเลือก เขียน วาด หรือเล่าให้เพื่อนฟัง ว่างกลางห้อง

ดูของจริง บ้าน และงานในท้องถิ่น

- **ออกไปดูของจริง** ให้เด็กตั้งคำถามเองหนึ่งข้อก่อนออกไป เช่น “มดเดินเป็นแถวเพราะอะไร” แล้วไปดูว่าเห็นอะไร จดลงสมุดของเด็ก
- **บ้านและงาน** ให้เด็กทำแผนที่งานในหมู่บ้านหรือชุมชน วาดบ้าน ร้าน ไร่ แล้วเขียนว่าแต่ละที่มีงานอะไร เทียบกับงานที่เห็นในเรื่อง
- **เลือกเรื่องเอง** เด็กดูรายการในคลังเอง เลือกเรื่องแล้วบอกเหตุผลสั้น ๆ ถ้าอยากบอก
- **สมุดของเด็ก** เด็กเลือก “คำถามของสัปดาห์” หนึ่งข้อใส่ในสมุด และอาจเขียนว่าทำไมอยากรู้
- **เด็กโตนำเด็กเล็ก** วัยนี้เป็นฝ่ายถามได้แล้ว ครูจับคู่กับเด็ก ป.1-3 หรืออนุบาล ฝึกเด็กโต 10 นาทีก่อน ให้ฝึกถามและฟังกับเพื่อนก่อนไปถามน้อง

ตอนที่ 8

ม.1-3 (12-14 ปี)

ถามได้ ไม่สอน และเชื่อใจให้เลือกเอง

เด็กได้อะไร

- ได้แยกสิ่งที่เห็นกับสิ่งที่คนบอกเล่า
- ได้ฝึกตรวจสอบข้ออ้างด้วยตัวเอง
- ได้ลองทำงานภายใต้ข้อจำกัด และเล่าให้คนอื่นเข้าใจ

ความยาวสารคดีต่อวันประมาณ 40 นาที นับรวมเวลาหน้าจอทั้งวัน

ขั้นที่ใช้ ดู คิด ค่อย สรุป เด็กเลือกวิธีสรุปเอง การนำเสนอ ให้เด็กเลือกว่าจะเล่าให้ใคร หรือไม่เล่าเลยก็ได้

เด็กวัยนี้เป็นอย่างไร

- ต้องการเป็นของตัวเอง ไม่ชอบถูกสั่งหรือถูกสอน
- ไวต่อสายตาเพื่อน อายง่าย
- เริ่มตั้งคำถามกับสิ่งที่ผู้ใหญ่บอก นี่เป็นสัญญาณที่ดี ไม่ใช่ความดื้อ
- อารมณ์ขึ้นลงเร็ว บางวันไม่อยากคุย

ทำอะไร

ก่อนดู ให้เด็กเลือกเรื่องและแนวคำถามเองให้มากที่สุด ไม่ต้องบอกว่าดูแล้วจะได้อะไร

ระหว่างดู เด็กที่อยากดูคนเดียวดูได้ ยืนหรือเดินดูก็ได้ ถ้าไม่รบกวนเพื่อน ครูถามเพียงว่า “วันนี้ดูเรื่องอะไร”

หลังดู ถามข้อเดียว ให้เด็กเลือกตอบด้วยการพูด เขียน หรือวาดก็ได้ เช่น “เห็นอะไรในเรื่องที่ทำให้คิดอย่างนั้น” หรือ “ตอนไหนที่ทีมในเรื่องเข้าใจกัน ตอนไหนที่ไม่เข้าใจกัน” หรือ “ถ้าไม่มีไฟฟ้า หรือมีงบ 100 บาท จะทำอะไร” คำตอบ “ไม่รู้” “เฉย ๆ” หรือ “ไม่อยากจะตอบ” ใช้ได้เท่ากับคำตอบอื่น ถ้าอยากต่อ ชวนถามอีกข้อ ไม่ต้องทุกครั้ง วัยนี้ชอบคำถามที่ตรงไปตรงมา ถามจริงใจและอยากรู้จริง เด็กจะตอบ

เมื่อเด็กกลัวหรือเศร้า

เด็กวัยนี้คิดเรื่องนามธรรมได้ ถามเรื่องความหมายของชีวิตและความยุติธรรม แต่ไวต่อสายตาเพื่อน ไม่อยากแสดงว่าอ่อนแอ และอาจรับเรื่องหนักมากกว่าที่แสดงออก ถามมากกว่าเทศน์ และคุยกันเบา ๆ แค่อสองคน

- ถามว่า “ความตายมีความหมายอะไร” ตอบว่า “คำถามนี้คนคิดกันมาหลายพันปี แต่ละศาสนาและแต่ละคนตอบไม่เหมือนกัน ครูอยากฟังว่าหนูคิดอย่างไร แล้วเรามาดูกันว่าคนอื่นคิดอย่างไร”
- ถามเรื่องสงครามและความโหดร้าย ตอบว่า “เรื่องนี้เกิดขึ้นจริง และทำให้หลายคนเสียใจและโกรธ ความรู้สึกแบบนี้ปกติ ลองดูว่ามีคนกลุ่มไหนที่ทำงานเพื่อหยุดหรือบรรเทาเรื่องแบบนี้ หนูเห็นอะไรที่ทำได้บ้าง”
- ถามว่า “โลกจะแยลงไหม” ตอบว่า “ปัญหามีอยู่ และมีคนกำลังแก้ไข คนรุ่นหนูมีส่วนช่วยได้ แต่หนูไม่ต้องรับภาระทั้งหมดไว้คนเดียว ถ้ารู้สึกกังวลมากจนนอนไม่หลับ หรือไม่มีสมาธิ บอกครูหรือผู้ใหญ่ที่ไว้ใจนะ”

ถ้าเด็กเอ่ยเรื่องการทำร้ายตัวเองหรือไม่อยากมีชีวิตอยู่ ให้ฟังอย่างตั้งใจโดยไม่ตกใจ ถามตรง ๆ ว่า “หนูกำลังคิดจะทำร้ายตัวเองหรือเปล่า” การถามตรง ๆ ไม่ได้ทำให้เด็กคิดเรื่องนี้เพิ่ม แล้วอยู่กับเด็กและพาไปหาผู้เชี่ยวชาญ ดูวิธีรับมือในหน้า “ช่วยเหลือ” ของเว็บครู

ให้ทุกคนร่วมได้

วัยนี้ไวต่อสายตาเพื่อนมากที่สุด การช่วยที่ดีที่สุดคือช่วยโดยไม่มีใครเห็นว่ากำลังช่วย

- ประกาศตัวเลือกการตอบให้ทั้งห้องรู้เท่ากัน เช่น “ใครจะเขียน อัดเสียง หรือวาด เลือกได้เลย”

- เด็กที่อ่านหรือเขียนช้า ตอบด้วยบันทึกเสียง ภาพถ่ายจากโทรศัพท์ หรือแผนผังความคิด แทนเรียงความ ถ้าต้องเขียน กำหนดแค่สามประโยค คือ “ฉันเห็น ฉันคิดว่า เพราะ”
- เด็กที่จดจ่อได้ทีละช่วงสั้น แบ่งงานเป็นก้อนเล็ก มีวันส่งย่อย ให้เลือกลำดับทำงานเอง เริ่มจากส่วนที่สนุกก่อนก็ได้
- เด็กที่ชอบบทกวีชัดเจน (เช่น เด็กออทิสติก) ให้เลือกงานเดี่ยวหรือคู่ได้ บอกขั้นตอนและเกณฑ์ของงานชัดเจนตั้งแต่ต้น ทามความเห็นผ่านการเขียนส่งครูแทนการยกมือ ถ้าเด็กสนใจเรื่องใดเป็นพิเศษ เชื่อมงานกับเรื่องนั้น เป็นจุดแข็งของเด็ก
- เด็กที่ได้ยินไม่ชัด เปิดคำบรรยายไทยเสมอ และให้เพื่อนคู่ช่วยสรุปการคุยกลุ่ม เด็กที่มองเห็นไม่ชัด ส่งเอกสารเป็นไฟล์ที่ขยายตัวหนังสือได้ และตอบด้วยเสียงได้
- เด็กที่ภาษาแรกเป็นภาษาถิ่นหรือภาษาของชนเผ่า สัมภาษณ์ผู้ใหญ่ในชุมชนเป็นภาษาถิ่น แล้วสรุปเป็นไทยกลาง เป็นทักษะจริงที่เด็กคนอื่นทำไม่ได้
- เขียนขั้นตอนงานบนกระดานเป็นข้อ ๆ ถ่ายภาพไว้ ใครพลาดคำสั่งกลับมาดูเองได้
- ให้ความสำคัญกับความคิดและเหตุผล ส่วนการสะกดและสำเนียงไม่ใช่เกณฑ์ในกิจกรรมนี้

ดูของจริง บ้าน และงานในท้องถิ่น

- **ออกไปดูของจริง** ให้เด็กเลือกสิ่งใกล้ตัวหนึ่งอย่าง สังเกต 10 นาที แล้วจดสิ่งที่เห็นกับสิ่งที่เดา แยกสองอย่างให้ชัด
- **บ้านและงาน** ให้เด็กเทียบงานในเรื่องกับงานในท้องถิ่นหนึ่งคู่ ว่าใช้ความรู้หรือฝีมืออะไรเหมือนกัน และอะไรต่างกัน
- **เลือกเรื่องเอง** เด็กเลือกจากคลังเองได้เลย
- **สมุดของเด็ก** เด็กเก็บคำถามที่ยังตอบไม่ได้ และกลับมาดูเมื่อผ่านไปหลายเดือนว่าตอบได้หรือยัง
- **เด็กโตนำเด็กเล็ก** เด็ก ม.1-3 ชวนน้องในโรงเรียนหรือในบ้านคุยได้ ถ้าอยากทำ
- ทำสารคดีสั้น 60 ถึง 90 วินาที ของชุมชนเอง เป็นไอเดียสนุก ๆ ที่เลือกทำได้ ดูตอนที่ 10

ตอนที่ 9

ม.4-6 (15-18 ปี)

ให้เห็นทางเลือกก่อนต้องตัดสินใจ

เด็กได้อะไร

- ได้เห็นทางเลือกอาชีพและชีวิตที่หลากหลายก่อนต้องตัดสินใจ
- ได้ฝึกดูว่าเรื่องเลือกเล่าอะไรและไม่เล่าอะไร
- ได้ฝึกฟังคนที่เห็นต่างโดยไม่ต้องชนะ

ความยาวสารคดีต่อวันประมาณ 55 นาที นับรวมเวลาหน้าจอตลอดวัน

ขั้นที่ใช้ ครบทั้งห้าขั้น เด็กกำหนดเองได้เกือบทั้งหมดว่าจะดูเรื่องไหน ข้ามขั้นไหน สรุปแบบไหน และเล่าให้ใคร

เด็กวัยนี้เป็นอย่างไร

- เริ่มคิดเรื่องอนาคตและเรื่องที่ตัวเองจะเลือก เช่น เรียนต่อ ทำงาน อยู่ที่ไหน
- ถูกกดดันเรื่องสอบ เวลาว่างน้อย
- ตัดสินใจเองได้มาก และต้องการให้ผู้ใหญ่เข้าใจ
- บางคนทำงานหรือช่วยงานที่บ้านจริงจังแล้ว

ทำอะไร

ก่อนดู เด็กเลือกเรื่องเอง เวลาของวัยนี้น้อย การที่ครูเปิดพื้นที่ให้เลือกเอง คือของขวัญอย่างหนึ่ง

ระหว่างดู ปลอ่ยให้ดูตามลำพังได้

หลังดู ครูชวนถามหนึ่งข้อ หรือให้เด็กเขียนบันทึกส่วนตัวที่ไม่ต้องส่งให้ใคร เช่น “ใครได้ประโยชน์ ใครได้รับผลกระทบ และใครที่ยังไม่มีเสียงตอนออกแบบ” หรือ “ถ้าออกแบบเวอร์ชันของท้องถิ่นเรา จะปรับอะไร” คำตอบว่า “ยังไม่รู้ ยังไม่แน่ใจ” ใช้ได้ ครูฟังได้ และให้คำแนะนำเรื่องอนาคตเมื่อเด็กขอ

เมื่อเด็กกลัวหรือเศร้า

เด็กวัยนี้คิดเรื่องใหญ่ ๆ เชื่อมกันได้ และเครียดเรื่องอนาคตอยู่แล้ว สงครามและภัยพิบัติอาจเพิ่มความกังวล เด็กอยากให้ผู้ใหญ่เคารพความคิดของเขา พูดกับเด็กเหมือนพูดกับผู้ใหญ่ที่คิดเป็น

- ถามเรื่องสงครามและความโหดร้าย ตอบว่า “เป็นเรื่องที่ซับซ้อน มีหลายฝ่ายและหลายเหตุผล ถ้าหนูอยากเข้าใจ ลองอ่านหรือดูจากหลายแหล่ง และตรวจดูว่าแหล่งไหนน่าเชื่อถือ ครูอยากฟังว่าหนูได้ข้อสรุปอย่างไร”
- ถามเรื่องความหมายของชีวิต ตอบว่า “เป็นเรื่องที่ทุกคนต้องคิดสักครั้ง ไม่มีคำตอบเดียวที่ถูก ครูเล่าสิ่งที่ครูกำลังคิดได้ แต่อยากให้หนูหาคำตอบของตัวเอง”
- เด็กบอกว่าหมดหวังกับโลก ตอบว่า “ความรู้สึกนี้เข้าใจได้ และหลายคนรู้สึกเหมือนหนู ลองหาว่ามีอะไรที่หนูทำได้ในระดับเล็ก ๆ ที่หนูสนใจ การลงมือเล็ก ๆ ช่วยให้ใจเบาลง แต่ถ้าความรู้สึกนี้หนักจนทำอะไรไม่ได้ ควรคุยกับผู้เชี่ยวชาญ เป็นเรื่องที่ทำได้โดยไม่ต้องอาย”

ถ้าเด็กพูดว่าไม่อยากมีชีวิตอยู่ ให้ถือเป็นเรื่องจริงจังทันที ดูวิธีรับมือในหน้า “ช่วยเหลือ” ของเว็บครู

ให้ทุกคนร่วมได้

ส่วนใหญ่เหมือน ม.1-3 วัยนี้คิดเป็นเหตุเป็นผลได้ดี และกำลังคิดเรื่องอนาคต เด็กที่เคยรู้สึกว่าตัวเอง “ไม่เก่ง” จะได้เห็นวิธีคิดของเขามีค่า

- เด็กส่งงานเป็นคลิปเสียง คลิปวิดีโอสั้น หรือภาพวาดมีคำอธิบายได้ ตรวจที่ความคิดและเหตุผล

- ให้เด็กเลือกรูปแบบส่งงานเองจากรายการที่ติดไว้ และใช้รายการให้เด็กตรวจงานตัวเองก่อนส่ง
- ส่งโจทย์และคำถามให้ล่วงหน้า 1 วัน ให้ทุกคนได้เตรียมตัว เด็กที่ชอบเตรียมตัวก่อนพูดจะได้เปรียบ
- เด็กที่ภาษาแรกเป็นภาษาถิ่น ทำสารคดีสั้นหรือสัมภาษณ์ผู้ใหญ่ในชุมชนเป็นภาษาบ้านใส่คำบรรยายไทย หรือเป็นล่ามในกิจกรรมที่เชิญผู้ใหญ่จากชุมชนมาคุย เป็นบทบาทที่มีเกียรติ ก่อนถ่ายให้อ่านข้อควรทำในตอนที่ 10
- ถามเด็กเองว่าวิธีไหนสบายที่สุด เด็กวัยนี้รู้ว่าตัวเองต้องการอะไร

ดูของจริง บ้าน และงานในท้องถิ่น

- **ออกไปดูของจริง** ชวนเด็กคุยกับคนทำงานจริงที่อยู่ใกล้ เช่น ช่างในหมู่บ้าน คนขายของเกษตรกร ถามเขา 2 ข้อ แล้วเตรียมข้อมูลไปเล่าให้คนอื่นฟัง
- **บ้านและงาน** ชวนเด็กถามตัวเองว่า “อะไรที่ทำให้อยู่ที่นี่แล้วทำงานที่ชอบได้ และอะไรที่ทำให้ไปทำที่อื่น” ให้คิดทั้งสองทาง เขียนเป็นบันทึกส่วนตัว ไม่ต้องส่ง
- **เลือกเรื่องเอง** เด็กเลือกได้เองเต็มที่ ในคลังที่ผ่านการคัดแล้ว
- **สมุดของเด็ก** เด็กเลือกเองว่าส่วนไหนเก็บไว้ ส่วนไหนเป็นความลับ รูปแบบไหนก็ได้ จะเป็นสมุด โน้ตในโทรศัพท์ บันทึกเสียง หรือภาพร่าง
- **เด็กโตนำเด็กเล็ก** เด็ก ม.4-6 ชวนน้องคุยได้ตามที่อยากทำ ครูไม่ต้องคอยกำกับทุกครั้ง
- ทำสารคดีสั้น 60 ถึง 90 วินาที ของชุมชนเอง เลือกเรื่องที่ท้าทายขึ้นได้ เช่น เรื่องที่คนในชุมชนเห็นไม่เหมือนกัน และให้ทุกฝ่ายได้พูด ตอนที่ 10

สารคดีสั้นของชุมชนเรา: ไอเดียสนุก ๆ สำหรับ ม.1-6

ถ้าห้องไหนอยากลอง นี่คือของสนุก เด็กเป็นคนทำสารคดีเอง เรื่องสั้น 60 ถึง 90 วินาที ถ่ายแนวตั้งด้วยโทรศัพท์ เกี่ยวกับคนทำงานในหมู่บ้าน สถานที่ หรือเรื่องที่คนในชุมชนอยากเล่า

ไม่ต้องทำก็ได้ วิธีหลักคือดูสารคดีวันละเรื่องและถามหนึ่งข้อ ซึ่งใช้ได้ครบอยู่แล้ว

เด็กทำอะไร

เด็กที่ดูสารคดีมามากพอ จะรู้ว่าสารคดีเล่าเรื่องอย่างไร เมื่อได้ลงมือทำเอง เด็กจะเห็นว่าคนต้องเลือกว่าจะเล่าอะไรและไม่เล่าอะไร และเด็กได้ใช้การคิดวิเคราะห์ ความคิดสร้างสรรค์ อีคิว และการทำงานเป็นทีมไปพร้อมกัน เด็กยังได้ฟังเรื่องราวของคนในชุมชนด้วยหูของตัวเอง และได้รู้ว่าเรื่องใกล้ตัวน่าสนใจพอจะเล่าให้คนอื่นฟัง

ก่อนถ่ายและหลังถ่าย ครูต้องรู้อะไรบ้าง

- 1 ขอให้ผู้ปกครองเซ็นยินยอม ถ้าในคลิปจะมีหน้าหรือเสียงของเด็กคนไหน ให้ส่งใบสั้น ๆ ถึงผู้ปกครองของเด็กคนนั้นก่อน บอกว่าจะถ่ายอะไร ถ่ายเพื่อทำกิจกรรมในห้อง และใครจะได้ดูบ้าง ให้ผู้ปกครองเซ็นว่ายินยอม ใบเดียวใช้ได้ทั้งกิจกรรม ถ้าโรงเรียนมีใบขออนุญาตถ่ายภาพนักเรียนอยู่แล้ว ดูว่าครอบคลุมการถ่ายวิดีโอและเสียง และการฉายให้คนในหมู่บ้านหรือไม่ ถ้าไม่ครอบคลุม ให้เติมข้อความนั้นลงในใบ ถ้าเด็กคนไหนไม่มีใบยินยอม เด็กคนนั้นไม่ต้องอยู่ในภาพ ให้เขาเป็นคนถ่าย คนจด คนวางแผน หรือคนตัดต่อ ถ้าอยากเป็นคนถาม ให้ถามก่อนเริ่มอัดหรือตัดเสียงถามออก ไม่ต้องบอกเหตุผลกับเพื่อน

- 2 ทุกคนปฏิเสธได้ทุกเมื่อ เด็กหรือผู้ใหญ่ที่อยู่ในภาพบอกว่าไม่ยอมให้ใช้ภาพได้ตลอด แม้ถ่ายไปแล้วหรือเซ็นไปแล้ว ถ้าบอกว่าไม่ ให้ตัดออกหรือลบภาพนั้นทันที ไม่ต้องถามเหตุผล และไม่ต้องให้เด็กรู้สึกว่าการทำให้งานเสีย
- 3 ฉายในโรงเรียนได้ แต่ห้ามโพสต์ออกไปเอง ฉายในห้อง ในโรงเรียน หรือให้คนในหมู่บ้านดูตามที่ผู้ปกครองยินยอมไว้ได้ ส่วนการโพสต์ลงเฟซบุ๊ก ทวิตเตอร์ ยูทูบ หรือกลุ่มไลน์ที่มีคนนอกโรงเรียน ต้องมีใบยินยอมเป็นลายลักษณ์อักษรจากผู้ปกครองของเด็กทุกคนในภาพ และจากผู้ใหญ่ทุกคนในภาพ ถ้าไม่ครบ อย่าโพสต์

เก็บไฟล์ไว้ในเครื่องหรือบัญชีของโรงเรียน ถ้าถ่ายด้วยโทรศัพท์ส่วนตัว ให้ย้ายไฟล์เข้าเครื่องหรือบัญชีของโรงเรียนภายในวันเดียวกัน แล้วลบจากโทรศัพท์นั้น รวมถึงที่สำรองไว้ในกูเกิลโฟโตหรือไอคลาวด์ด้วย จบกิจกรรมหรือจบภาคเรียนแล้ว ถ้าไม่ได้ใช้ต่อ ให้ลบไฟล์ทั้งหมด รวมไฟล์ที่ยังไม่ได้ตัดต่อและไฟล์ในถังขยะของเครื่อง ถ้าผู้ปกครองหรือคนในภาพขอให้ลบ ให้เลิกใช้ภาพนั้นทันที และลบไฟล์ให้หมดภายในสัปดาห์นั้น

ถ้าเด็กไปถ่ายผู้ใหญ่ นอกโรงเรียน เช่น ช่าง คนขายของ หรือเกษตรกร ให้เด็กถามก่อนถ่ายว่า “ถ่ายได้ไหมครับ/คะ จะเอาไปฉายในห้องเรียนและให้คนในหมู่บ้านดู” แล้วให้เขาเซ็นชื่อในกระดาษที่ครูเตรียมไว้ หรืออัดเสียงที่เขาบอกว่ายินยอมก่อนเริ่ม ถ้ามีเด็กเล็กอยู่ข้างๆ ให้ถ่ายเฉพาะผู้ใหญ่ ห้ามถ่ายคนที่ปฏิเสธ และห้ามแอบถ่าย

ห้าขั้นตอน ใช้ 4 ถึง 6 คาบ

- 1 **เลือกเรื่อง** เด็กเสนอคนหรือเรื่องในชุมชนที่อยากเล่า แล้วถามตัวเองว่า “ใครจะอยากดูเรื่องนี้ และเขาจะได้เห็นอะไร”
- 2 **ถามและฟัง** เด็กไปคุยกับคนที่จะเล่าถึงก่อนถ่าย ถามเขาว่าอยากให้เล่าอะไร และอะไรที่ไม่อยากให้เล่า ขึ้นนี้สำคัญที่สุด
- 3 **วางแผน** เขียนสิ่งที่จะถ่ายง่าย ๆ 5 ภาพ และแบ่งหน้าที่ ใครถ่าย ใครพูด ใครจด ใครตัดต่อ
- 4 **ถ่ายและตัดต่อ** ใช้โทรศัพท์เครื่องเดียวต่อกลุ่ม ตัดต่อด้วยแอปที่มีอยู่แล้ว ไม่ต้องใช้อะไร

- 5 ดายและคุย** ดายให้คนที่เป็นตัวเอกดูก่อน ถ้าเขาอยากแก้ตรงไหน ให้แก้ แล้วค่อย ดายให้เพื่อนและคนในหมู่บ้านตามที่ผู้ปกครองยินยอมแล้ว จากนั้นคุยกันว่า ถ้าเลือก เล่าอีกแบบ เรื่องจะต่างกันอย่างไร เรื่องไหนที่ตัวเอกหรือผู้ปกครองไม่สบายใจ ไม่ ต้องดาย

ครูทำอะไร

- ถามคำถามที่พาเด็กคิด เช่น “ใครเป็นคนเล่าเรื่องนี้” “ถ้าให้คนในเรื่องดู เขาจะรู้สึก อย่างไร”
- ชื่นชมการคิดและการฟัง ภาพสวยหรือไม่สวยไม่สำคัญ ดายทุกเรื่องที่ตัวเอกและผู้ ปกครองสบายใจ ไม่มีที่หนึ่ง
- เด็กที่ไม่มีโทรศัพท์ ยืมของโรงเรียนหรือทำเป็นคู่ และทำหน้าที่อื่น เช่น วางแผน ถาม จด
- เด็กที่ไม่อยากอยู่หน้ากล้อง เป็นคนถ่าย คนจด หรือคนวางแผนได้
- เลือกเรื่องที่ชุมชนภูมิใจหรืออยากเล่า และให้ผู้ใหญ่รู้ว่าเด็กไปที่ไหน เด็กไปเป็นกลุ่ม
- เรื่องเสียงประกอบ ใช้เสียงที่ถ่ายเอง เสียงธรรมชาติ หรือดนตรีที่ชาวบ้านเล่นให้ จะได้ ฟังมีเอกลักษณ์ของหมู่บ้านเราเอง

ม.1-3 และ ม.4-6 ต่างกันอย่างไร

- ม.1-3 ทำเป็นกลุ่ม 3 ถึง 4 คน ครูช่วยวางแผนใกล้ชิด เลือกคนหรือสถานที่ใกล้ โรงเรียน เน้นขั้นตอนถามและฟัง
- ม.4-6 ทำเป็นกลุ่มหรือคนเดียว มีอิสระมากกว่า เลือกเรื่องที่ยากขึ้นได้ เช่น ปัญหาของ ชุมชน หรือเรื่องที่คนในชุมชนเห็นไม่เหมือนกัน และฝึกให้ทุกฝ่ายได้พูด

ที่ต้องบอกตรง ๆ

ใช้เวลา 4 ถึง 6 คาบ ครูที่มีเวลาน้อยข้ามได้ วิธีนี้ใช้โทรศัพท์เครื่องเดียวและทำเสร็จใน โรงเรียนได้ เด็กที่ไม่มีอุปกรณ์ก็ร่วมได้ ตามบทบาทที่เล่าไว้ข้างบน

ทุกคาบสนุกและสบายใจ

สารคดีทุกตอนใน Doxzilla Learning ผ่านทีมงานที่เป็นคนจริง ไม่ใช่ AI ทีมคัดกรองเนื้อหา และภาพที่ไม่เหมาะสม และคัดเลือกเรื่องให้เหมาะกับช่วงอายุของเด็กแต่ละวัย ข้อมูลในสารคดีผ่านการตรวจสอบข้อเท็จจริง ครูจึงใช้เป็นแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ และเลือกจากชั้นของห้องตัวเองได้เลย

- 1 ให้เด็กเลือกได้ ใครอยากตอบด้วยการวาด พูด หรือทำท่า ก็ได้ทั้งนั้น ใครยังไม่พร้อมตอบ ค่อยตอบวันหลัง
- 2 ถามเพราะอยากรู้ ไม่ต้องมีคำตอบในใจ และไม่เทียบเด็กกับใคร แล้วเด็กจะเล่าให้ฟังเอง
- 3 เรื่องที่บ้านเล่าได้หลายแบบ เด็กเล่าถึงใครก็ได้ที่ดูแลเขา หรือเล่าถึงสัตว์หรือของที่ชอบก็ได้
- 4 ครูไม่ต้องรู้ทุกคำตอบ คำถามที่ครูตอบไม่ได้ เป็นโอกาสให้ทั้งห้องหาคำตอบไปด้วยกัน

ปิดท้าย

ไม่ต้องเตรียมอะไรเพิ่ม พรุ่งนี้ทำแค่นี้

- 1 เลือกสารคดีหนึ่งเรื่อง ดูตัวอย่างก่อนสักครู่
- 2 ให้เด็กดู
- 3 ทถามข้อเดียว “วันนี้เห็นใครทำอะไรบ้าง”
- 4 ให้เด็กคุยกับเพื่อนข้างตัวครึ่งนาที
- 5 ครูเดินฟัง แล้วขอบคุณที่เด็กเล่า

แค่นี้ก็ใช้วิธีนี้ครบแล้ว ส่วนที่เหลือในคู่มือเล่มนี้ เอาไว้ให้ครูหยิบใช้เมื่อพร้อม

โรงเรียนที่เป็นสมาชิก ดูวิธีสอนละเอียดแยกตามช่วงชั้นได้ใน คู่มือครูฉบับเต็ม เข้าสู่ระบบ
สำหรับครู

เด็กที่เกิดที่ไหนก็ควรได้เห็นโลกกว้างพอ ๆ กัน แล้วเลือกเองว่าอยากเป็น
อะไร และครูคือคนที่เปิดประตูบานแรกให้

เริ่มพรุ่งนี้ได้เลย

สมัครสมาชิกที่ doxzilla.com

โรงเรียนและ อบจ. ที่สนใจ ทักเราทาง LINE @doxzilla